

Brief Van G. Bidloo
Aan Antony Van
Leeuwenhoek
(1698)

Govard Bidloo

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

https://archive.org/details/isbn_9781104626662

B R I E F.

V A N

G: B I D L O O,

A A N

ANTONY van LEEUWENHOEK;

*VVegenis de dieren, welke men zomtyds
in de lever der Schaapen en ander-
re beesten vind.*

Gedrukt Te DELFT, by HENRIK van KROO-
NEVELT, Boekverkooper. 1698.

In the interest of creating a more extensive selection of rare historical book reprints, we have chosen to reproduce this title even though it may possibly have occasional imperfections such as missing and blurred pages, missing text, poor pictures, markings, dark backgrounds and other reproduction issues beyond our control. Because this work is culturally important, we have made it available as a part of our commitment to protecting, preserving and promoting the world's literature. Thank you for your understanding.

G. BIDLOO;

VVenscht den vermaarden Heere, ANTONI van LEEUVVENHOEK, vordering, genoegen en eere by zynnen yver, in het onderzoeken der dierelijke Licchaamen en andere stoffen.

MYN HEER,

We heusche Brieven, Vrindelijk onthaal en aangenaame Vertoogen van veele weetenswaardige zaaken, verplichten my, de volgende waarneming, over welke ons gesprek onlangs is
A ge-

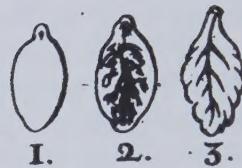
geweest , UE. gedienstelijken aan te bieden en wel te meerder , om dat ik , ook door uwe eygene aantekeningen en beschouwingen geheel en al van den zelfs waarheid , ben verzeekerd geworden.

Na dat ik , nu by toeval , dan by toeleg , veelmaalen in den lever der menschen en beesten , verscheidene ziekten , gezwellen , steenen , stoffen en wel bizonderlijken , in die van de schaapen , een geslacht van dieren hadden gevonden , wier benaamming , (Wurmen) beschrijving en afbeelding my niet , of immers gantsch weinig , met hun maakzel scheen over een te koomen , benaarstigde ik my , het zelve te onderzoeken : maar hebbende altijd de haatelijsche gewoonte van den arbeid van andere kleen te achten , verfoeit , zach ik , alvoorens iets ter zaake te zeggen , naar , wat mannen van naam , geleerdheid en naarstigheid hier in en omrent mochten ontdekt hebben : onder hen , om niet alom en als in het wilde heen te zoeken , doorblade ik de Schrijvers der laatere en onzer tijden en bevond , dat de nooit genoech geroemde FABRITIUS HILDANUS , in het 1ste. Deel zijnnē Heelkundige aantekeningen , op het 74ste. Blad , vraagd ; *Wat' er zeldzaamer ? wat' er verwonderlyker is ? dan dat' er Wurmen in den galblaas gevonden worden :* bevestigende nochtans het zelve , door het zeggen en gezach van den geloofwaardigen Heere GALENUS WIERUS , in zijnen Brief , den 16^{den}. Juny des Jaars 1602 , uyt Dusseldorf geschreeven .

De Franszen (men zie hunne dagaantekeningen , onder het opschrift van *Journal des Scavans* , op het Jaar

Jaar 1668. uytgegeeven) bezich in het nader onderzoek van den buys, waar door de gal in den pijp des galblaas gevoerd werd, vonden in de galpijpen van een schaap deeze zoo genaamde Wurmen en wilde eenige uyt hen , zynnde ter dier tijd eene algemeene vreeze te Parijs voor de Pestziekte , moegelijk het geschrift van ATH. KIRCHERUS over de Pestziekte in het Jaar 1658. uytgegeeven, gelezen hebbende, in bedenken gheeven; of deeze dierkens niet wel voorbooden van die droeve quaale mogten zijn , wyl CORN. GEMMA , van iets diergelijks, omtrent het Jaar 1562. in Holland voorgevallen , spreekt; willende , dat de meenigvuldige ziekten en zwaare sterftens der beesten , voorttekenen van die der menschen zijn. Zy vergelijken de gedaante van het diertje , by die van het Glidkruyt, het welk in de weijen groeit, beschrijven het zelve wyders aldus: *Zy zijn plat, eywijs en een weinig puntig naar het eene uyteynende, van omtrek, hebbende het hoofd aan het andere gedeelte een weinig uysteekende, het welk het steeltje van het blad verbeeld.* *Zy zijn blankachtig op den buyk, op den rug met veel vlekjens en draadtjens van een donkere bruynne verf bezet, het welk hun naar den Tong doedgelyken.* *Het Hoofd heeft een Snuyt, welke van een kleen gat, behalven een ander, het welk veel grooter en omtrent het midden, naar beneden gevonden werd, doorvoord is.* Zy doen daar de volgende afbeelding en deezen uytleg by;

- 1. Verbeeld het dier, op den rug; 2. op den buyk,
- leggende, 3. het blad van het bovengenoemde kruid, gelijk het BAUHINUS beschrijft. A 2 Vor-

Vorder voegen zy'er niets toe ; dan een algemeen vertoog van de onzeekerheid der voorbeduydingen, voorzeggingen en voortekenenen van de Pestziekte.

Wat de Heeren BARTHOLINUS, FABRITIUS, HAUPTMANNUS, TARDINUS en andere van deeze en zommige andere gediertens zeggen , vind men te zaamen gebragt , in de naauwkeurige dagregisters van het Hoogduytsche konstgenoodschap , op het Jaar 1670. het 128ste. en 1675, 1676. in de aantekeningen van den Heer FROMANNUS , op het 249ste. en verdere bladen. Omtrent de zelvetijd, te weeten, in het Jaar 1671. heeft ook de Heer FRANCISCUS REDI , alom door zijne verdiensten bekend , in zijn verhandeling van de bloedeloze dieren, op het 302de. blad, van deeze diertjens

jens gesprooken en aldus hunne gedaante uytgebeeld.

Vergelykende de zelve by het zaad van Cauwoerde, of het kleen myrtheblad met een steeltje; zeggende wyders, dat sy melkachtig wit en met uyt den geele groene pÿpen voorzien zÿn; een mond, of gat, niet wijd van den staart, in de vlakte van den buyk, hebben: dikmaals niet alleen in den galblaas; maar ook in alle de vaten van den lever, de slagaderen uytgezonderd, der schaapen gevonden werden. Wat van dit alles, naar mijnne bevinding, aan te neemen sy, gelieve UE. in het vervolg te zien.

Eyndelijken vond ik, dat ook de Heer FRED. RUYSCH op het 84ste. blad zijnner aanmerkingen, van de voorgemelde diertjens gewag maakt: maar hoe verre zijnne uytbeelding van de waarheid en de gedaante deezen diers (want behalven deeze en waar het zelve van hem in den lever der schaapen gevonden is, zegt hy 'er weinig van) wijkt, zal blijken, wanneer men deeze zijnne uytbeelding, tegen de

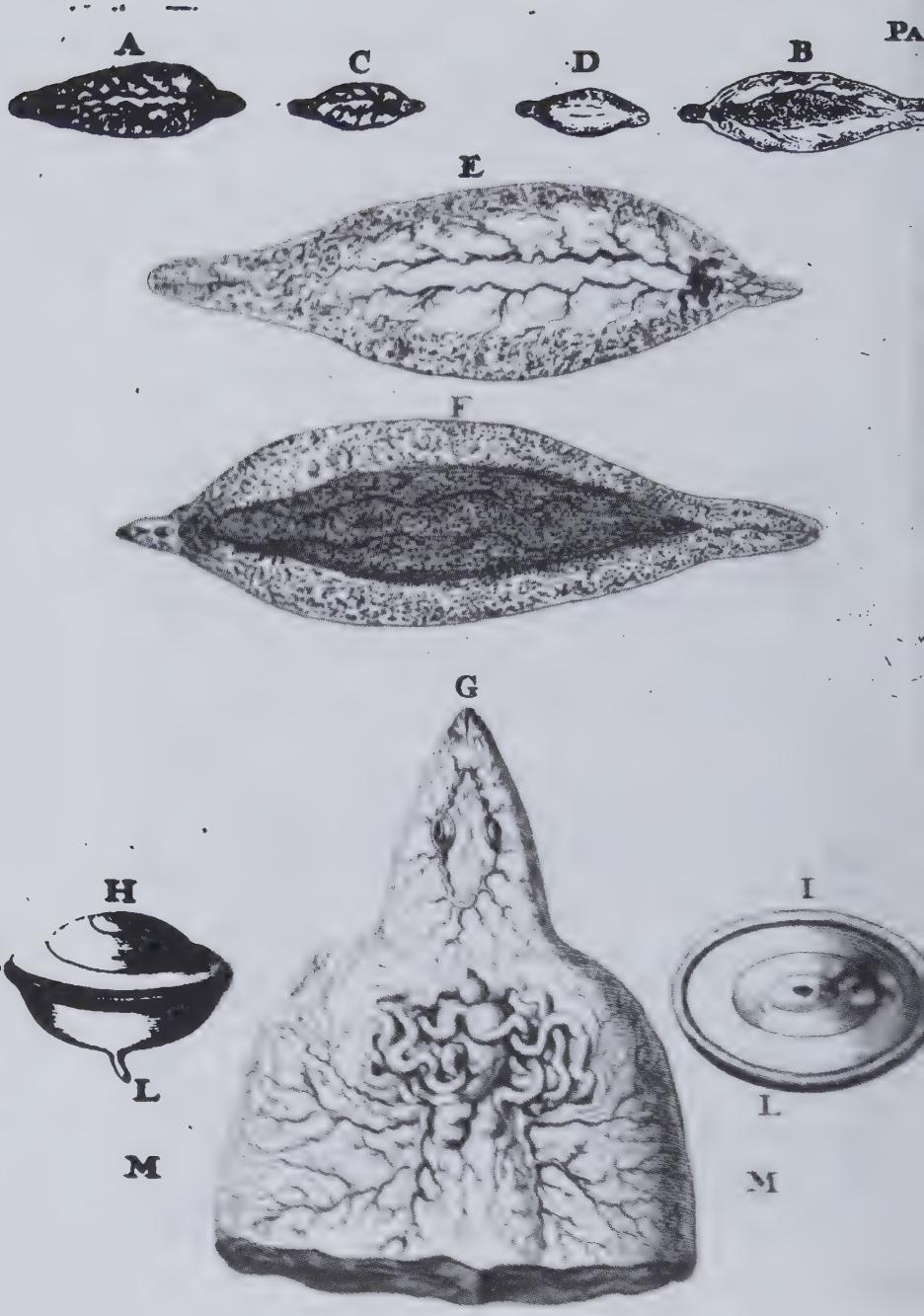

waare en de mijane zal gelieven te vergelijken; zullende, zoo ik vertrouw, geen mensch, deeze afbeelding voor die van een dier, als niets hebbende, het welk naar een leevend schepzel zweemt; maar veel eerder voor die van een klierwcezen, of andere stoffe, moeten aanzien. Hy zegt nochtans, by aanwijzing van den Letter E. *Wurmen uit den buys der galblaas en galpÿpen van een schaap genomen.*

Om, in begrijpelijke schikking, van het genoemde diertje te handelen, zal ik mijnne aanmerkin-gen en waarnemingen, eerstelijken, omtrent des zelfs licchaam aanvangen; ten 2^{den} de plaatzen daar het gevonden werd; ten 3^{den}. der zelver getal, wording, voortteeling en ten vierden aanwijzen, dat deeze en andere diertjes, in den lever en andere deelen des licchaams zich onthoudende, de oorzaaken van zommige ziekten en hunne gevolgen kunnen zijn.

I. Belangende de gedaante, omtrek en gelijkenis van deeze diertjes, nu (boven de voorgemelde gelijkenissen) by het blad van het penningkruyd, dan by

205

by een Bloedzuyger vergelecken, de zelve is onzen visch Tong, of Both, in het kleene, zeer naar koos mende; als te zien is, in de eerste afteekening; verbeeldende A. een deezer diertjes, naar de groote, welke men gemeenelijk van hen bevind, op de bul-tige, ofte zyde des rugs; B. het zelve omgekeerd en alzoo van den buyk aan te zien, C. vertoond een jong van de zelve, op de eerste, D. op de tweede wijze aan te schouwen. Onder de aanwijzing van de Letteren E. en F. vind men het diertje, by vergrooting van het geheele licchaam, op de eene en andere zijde afgeteekend.

Men ziet ze zelden leevende, naardien deeze ziekte uytterlijken niet te kennen en het beest, dat de zelve onderwurpen is, zonitjds vet en gezond voortkomt, werd alzoo de lever niet, dat dan naár den dood, onderzocht; kunnende ook deeze diertjes geen koude, of bywerp van ander vocht lijden. Ik heb ze nää veel maalen by het daar toe bizonderlijken aangestelde flagten gebleeven te hebben, leevende en laatst den 13^{den}. Maart in groote meenigte, gelijk ten zelven tijde een geslacht van korte, dikke Wurmen in den lever van een Kat, gezien. Wan-neer zy beginnen koud te werden en aldus hunne beweeging verliezen, hervatten zy de zelve, als zy in een warme hand gehouden, of wel den lever in warm water gelegt werd. Hunne beweeging is, gelijk die van de bovengemelde Visschen, dat is, golvende, werdende de kanten van het lichaam voortgaande omgeworpen en alzoo het hoofd eerst ingehaald, het licchaam verbreed en daar nää, in de lengte, uytge-rekt

rekt. Hun verf is bruyngeel, de buyk gantsch plat en veel bleeker dan de rug : voorts is hun huyd ruw , met stippen bezet en zoo doorzichtig , dat men 'er de ingewanden en vaten ter weederzijden door heen kan onderkennen. Het hoofd hebben ze (zie de aftekening by vergrooting onder den Letter G.) uyt den spitze platronde, den mond uytspuylende in de hoogte , open zijnde , eyrond , by naar op de wijze van een Karper. De oogen (zie als boven de Letters H. en I.) welke zeer uytsteeken , werden met een K. kraakbeenachtigen ring omtoogen en zijn , gelijk in veele platte Visschen , niet ter weder ; maar op ecne zijde van des hoofd verdeeling geplaatst.

Het hert is zoo kort aan het hoofd en wederom de darmen zoo nauw aan het zelve gelegen , dat ik twijfel of'er wel iets is , waar door het hoofd van het vervolg des licchaams , het welk nochtans den meesten dieren eygen is , onderscheiden werd. Van het hert spreijen zich twee vaten , door het geheele licchaam uyt ; laatende een wijde tusschenplaats in het midden van den rug , naar des zelfs lengte , op de wijze als te zien is , onder de Letter L., tusschen hen loopen M. gantsch dunne pijpjens , of draadjens , waar in men geen vocht kan onderkennen. Ik vindt in de eerste twee zoorten van vocht , dat is , in zommige bruyngeel ; ja somtijds purpurachtig , in andere bleekgroen , beide altijd slijmachtig zijnde , vlocijende nochtans (ook wanneer het dierken dood is en by het achterste gedeelte werd opgeheven) naar het hert en wederom van daar , wanneer men het

het hoofd optildt, naar het achtereynde des licchaams. Eenige Heeren verwonderden zich, dat dit heen-en wedervloeijen, als de diertjens leeven, veel traager toegaat (daar nochtans het vocht dunner in hen, by hun leven, dan nāa hun dood is) dan wel wanneer zy dood zijn: maar gedenkende aan de afdragende buyzen en de voortperszende beweeging van het hert, wierd hen de reeden en daar nāa, de uytwerking des vertoogs klaar en duyleijk.

De darmen hebben hunnen uytgang, of navel, dus noemd men, door een quaade gewoonte, die opening in de visschen, op de rechter syde des licchaams, zeer kort onder het hoofd: weshalven de zelve zeer kort in een gedrongen leggen. Een klompen uyt den zwarten, aan het begin der darmen geplaatst, neeme ik voor den lever.

Tusschen dit en de darmen, vindt ik, in alle de dieren, welke ik onderzocht heb, den ontelbaaren hoop der eyronde deeltjens, waar van U. E. in zynnen Brief spreekt en ervaare als hy, dat honderden van hen te zaamen gevoegd, naauwelyks de groote van een grof zand uytmaakende, een flauw rood vertoonen. Zy komen my voor den kuyt, of de eyeren deezer dieren voor; maar wat naastigheid ik ook aangewend heb; my is noch niet gelukt, geheel zeeker elks diers kunnen te onderscheyden: zynde mēermaalen in twyfel, komt my, voor het naaste aan de waarheid, voor, dat zy van dat geslacht der dieren zyn, in welke men eene dubbele kunne ziet; of dat my, tot nu toe, geen manneken in de

B hand

hand gevallen is. Hoe verre nu het getal der wyfjens, dat van de mannekens in zommige waterdieren overtreft, bevind men onder andere in de Schelvisschen. Of nu deeze dieren, water-wurmen, of visschen moeten genoemd werden, diend ter zaak niet, wyl men dit ook in dieren, die op het Land leeven, als zyn slakken en andere, ervaard. De kleenheid des licchaams doed'er ook af, noch toe: want daar zyn veel geslachten van water-en land dieren, hen in groote en aanwas al om gelyk: Ja duyzende, duyzendmaal kleen'er en van verscheydene gedaante, ziet men'er daagelyks, zelfs in het regenwater. Ik verzoek dat U. E. op het voorgemelde, zyn aannmerking mag believen te laten gaan. Ik bevindt oock, gelyk U. E. my geliefde mede te delen, dat zich overal, waar men jonge van deeze dieren ziet, veele der bovengenoemde eyronde deeltjens, in het vocht, zynde diepgeverfde gal, waar in zy leggen, opdoen, welke, hoc kleen zy ook zyn, nochthans alle van eene en zelve gedaante en doorschynnende bevonden werden.

De staart, of het uytteynde, schoon met het geheele licchaam overeenkomende, is echter veel tederder, dan eenen van al de andere uiterlyke deelen, breekende op de minste ruwe aanraaking.

De plaatzen, waar ik het Nelle, tot noch toe, gevonden heb, zyn alleen de vaten, buyzen en vergaaderplaatzen, ten dienste van de gal geschikt; meest zynze echter in de galbuyzen, welke, in dit geval, alomme; toch boven maaten en met zware bulten, kringen, bochten en huyskens, wier holtens mid-delyn

delyn diklmaal 1. en duymbreot uytgezet is, wyf
streeken, ter plaatze, daar men deeze dieren op een
gepakt vind leggen; zynde ook die plaatzen kraak-
beenachtig hart. In de kleene galpypen leggen zy
naar de lengte en somtys wel dryvoudig in een go-
told en meene ik, dat hier door veele, omtrent der
zelver gedaante, bedrogen zynde, hen, als langwer-
pigronde wurmen, hebben beschreeven: tocht hoc
zeer in een gewonden, spreijen zy zich nochthans,
ook naa de dood, in warm water gewurpen, straks
naar hunne vlakte uyt; maar veranderen ook voort
eenigzins (te weeten bleek werdende) van verwe.

Zelden ziet men deeze dieren, zonder dat'er te
gelyk ook, in den lever, gezwellen, of zweeren ge-
zien werden: maar hoe veele, hoe weinige, hoe kleen,
of groot ook de dieren waaren, ik hebbe nooit de
bloedvaten, geene uytgezonderd, van hunne gewoo-
ne gedaante, noch het bloed in de zelve veranderd,
veel minder de dieren in hunne holtens gevonden:
houende de zenuwen hunne algemeene loop, ge-
strektheid en zaamenstel in volkommenheid; finde
ik de watervaten, door het geheele licchaam van
hunne gewoone staat verschillende, zynde zommi-
ge boven maaten uytgespannen, andere geheel plat;
ja naauwlyks zichtbaar en in dat geval, is de hollig-
heid van den buyk vol water; het klierweezen van
den lever, in zynne tusschenwytens, zeer van een
en uytgezet, ieder klier met vocht gevuld en door-
drongen, onderscheidelyken zichtbaar en van zyn
gebuurklier, als afgezonderd; zelf het buytenvlies
van de lever, dikker en harder, dan naar gewoonte. Her-

zal zeer aanneemelyk zyn , dat deeze dieren nooit in het weezen des levers , of des zelfs bloed-vaten huysvesten , wanneer men bereedenkaveld , dat de zelue , of van buyten , dat niemand beweerden zal wil len , of wel door de bloed-gal , of waterpypen , daar in moesten gebragt werden.

Eerstelyken , de slagaderen zwaar van zaamenstel , voorts zeer eng ; ia wel zoo eng ; omtrent hunne uyteynden , in den lever zynde , dat de zelve geene deezer dierkens kunnen omvangen (ik zwyge alhier de tegenreeden , uyt de beweeging van het bloed en andere oorzaaken af te leyen) besluite ik , met den Heere REDI , onmoogelyk te zyn , dat de zelve in de slagaderen hun verblyf en aanwas kunnen bekomen : maar achte nochthans (behoudens zyn Ed: groote naam) tegen zyn Ed: gevöelen , dat de zelve ook in de anderc bloedvaten niet zyn : want werden zy (dit beweerd zyn Ed:) in de galblaas geteeld , booren zy , van daar doorgekroopen , al bytende , door den gemeenen galbuys en wederom van daar , door en in de bloedbuzen , zoo moest men alom uytgestort , of uytstortend bloed zien , het welk ik noch nooit hebbe ervaaren . Dat zy aldaar , in getal vermeerderd , al wederom door de bloedvaten knaagen , dus in het klierweezen des levers dringen en aldaar hollekens maaken , is , behalven de onwaarschynlykheid , ook tegen de bevinding ; werdende de alderkleenste gal pypen , wanneer'er deeze dieren in zyn , ook zelfs omtrent den dunsten ommetrek des levers , zoodaa nig uitgezet , vergroot en verwyderd , dat des zelfs klierweezen met het buytenvlies vereenigd werd , zynde

(13)

zynde in de hollekens geene de minste stoffe , welke naar bloed gelykt , te vinden.

Het getal deezer dieren is , gemeenelyken , groot ; toch onzeeker en naar de dieren meerder , of minder tyd , tot hun voorteling gehad hebben ; hebbende ik uyt eene lever 87c. geheele , behalven veele gebrookene en in het doorsnyden en uytrekken geschondene ; uyt eene andere , maar 10 , of 12 , kunnen haalen . Men vindze in veel' erhande geslachten van beesten . Jagers , op de veluwe , zeggen my , de zelve in Herten , Wilde varkens en ander grof en kleen wild , gevonden te hebben . In Kalven heb ik ze dikmaals en in een jongen Stier , een pink , voor weinig dagen , toch uyt den groenen zwart van verf , gezien . Dat zy in de Schaapen van den Baarmoeder af , in lammeren , eens en meermaalen verjaarde ; ja verouderde schaapen gevonden werden , is veelen en U Ed: al lang , bekend geweest . Ik hebbe meenigmaale op en omtrent den lever der Menschen wurmen ; maar van eene geheele andere gedaante en maakzel gevonden : hoewel ik , als nu nader kennisse van de bewuste diertjens hebbende en bizonderlyken , hoe zy zich in èn kunnen rollen , my durf verbeeldlen , de zelve eenige jaaren geleeden , in den lever van een Mensch , gezien te hebben : toch zal , alvoorens dit te bevestigen , alomme gelegenheid zoeken , om hier van (ik verzoek het U Ed: ook) de waarheid te ontdekken . Noopende deezer dieren , wording , eerstvoortbrengende oorzaak , stoffe en voortteeling , welke zommige Schrijvers uyt verrotting , bederving , gebrek van zout , ongemaatigdheid

tigdheid van vocht, warmte en andere zinloose gedachten, woorden en hoedanigheden, gelyk, dat zy eens uyt verrotte stof voortgebragt zynde, *Multipli-catiivi sui mediante, sive operante facultate foventiae*, zyn en andere beuzelachtige grillen meer, poogen af te leyen: ik verwerp deeze alle, stelle vast dat deeze dieren, gelykerwys al wat *dierlyken*, of beroerlyken heeft, uyt zyns gelyke en dus uyt eyeren, zaad, kuyt, kortom, stof hem in zynne eerste wording gelykvor mig en even eens van gestel, voortkomt; achtende, dat de eeuw, waar in wy leeven, te verre in de kennisse der tast-en zichtbare (ik zwyge andere) zaaken; te verre op den goeden grond van reedenkaavelen; te verre op den weg van wel onderzoeken gevorderd is, dan dat men zich en andere, met dien vermaften en verzuften ouderwyven en quylender kinderen klap, beeter, op den voet van het onverlichte heidendom, onder een sprookje van een verzierden Drootagod, of eenen Lallus aan den wieg, dan onder een hebelyk gesprek van ook maar middelbaar verstandige menschen voegende, langer zou durven, of kunnen op-en gaande houwen. Ik zoude op het boven gemelde voorwerp langer staan, was deeze stofte, voor weinig tyd, in het breedte, door Mr. C. van STEENVELD, onder de redenering wegens Dr. WURM-ZWEEREN niet verhandeld geworden: in welken hy, wederleggende de 64ste: der aantrekkingen door den Hr. FR. RUY SCH beschreeven, denzelven zonneklaar van de voorgemelde waarheid overstuygt. U E: zie het voornoemde geschrift, van het 9de, tot het 18de, blad en hy zal' er zynnen naam gescrevd, zynne

(15)

zyme bevindingen , ter groter aandrang van bewijs ,
ingevoegd vinden ,

De gelegenheid , by welken U. E. moet , gelyk
hy al in het Jaar 1679. aan het Koninklyk Konstge-
noedschap in Engeland schreef , dat deeze dierkens
en hunne eyeren in de schaapen komen (van andere
dierjens en hunne eyeren , zal men het zelve moeten
onderstellen) naamelyken , dat de zelve in vochtige
Zoomer-en Hersft tyden , uit het aardryk opwellende ,
met het vocht , waar in sy leeven , of komen ,
ingedronken werden , finde ik , (hebbende my des
wegen , door Boeren , beeste-weyers en Slagters
doen berichten) zeer waarschijnlyk , dan (het sy met
U. E. believen gezegd) goenzints , dat de zelve door
maag en darmen boorende , uyt de holligheid van
den buyk , in de vaten van den lever zouden dringen , al-
daar voortteelen en in de maag en darmen openingen
maakende , de werkende oorzaaka zyn , dat (uyt
die gatjens) den grooten magt des waters , welke som-
tijs in de holligheid van den Buijk gevonden werd ,
werd uytgestort en uytzijpeld : want komen sy , nu
al dieren zynde , in de maag en darmen , kunnen sy
al door de zelve booren , zoo zullen sy ook door de
vlezen van de andere ingewanden , aan en by de
voornoemde gelegen , als het klierbedde , nieren ,
milt , zekerlijken kunnen booren en (dat ik noch
noot gezien heb) in de zelve gevonden werden .

U E: doe hier ten 2de by , dat sy dan allomme zicht-
baar genoech zouden zyn en ook immers , ten min-
sten in den maag , of darmen moeten (dat ook niet
geschied) gevonden werden .

Ten

Ten 3^{den}, al boorden sy door de voorgenomen deelen, zoo zou'er, gijl, of vocht, in dunheid gijl gelyk, moeten uytvlocijen. Anderzints zou men; was het vocht grover, de gaten in die ingewanden moeten ontdekken. Ik heb, om hier van de waarheid te onderzoeken, de maag en darmen van een Schaap, met deeze quaale, ten uitersten, gequeld, toen sy warm waaren gedrukt, doorzocht, naamaals de zelve in warm water gehouwen, niet warm water gevuld, wederom in het laagste gedeelte warme brandewijn en eyndelijken quicqzilver gegooten, als toen, bewoogen, gedout en herdoud, bezien, behandeld op alle (my bedenklike) wijzen; dan hebbe geene de minste openingen in de zelve kunnen bespeuren. Dat de zelve uyt de 12 vingerigen darm, door de gemeene galweg, in de galblaas en galpijpen zouden kruijpen, daar hunne jongen teelen, &c: strijd te veel met het bekende gestel en werking, of gebruik deezer deelen; dan dat ik dit behoef te wederleggen.

De gedachten, welke U E: my, den 19^{den}: Januari laastleeden schreef, omtrent het drinken van graftwater en spijs bereiding voor de menschen, dat, naamelijken, daar door veel dieren (ik verstaan waterdieren en hunne eijeren) in het licchaam van den mensch kunnen komen, gaan by my door; dan stelle vast, dat het water, het welk men in de holligheid van den buijk, als boven, in menschen en beesten vind, alleenlijken uyt geborstene, gebrookene, of anderzints geschondene watervaten, zijpeld; maar niet uyt de gatjens lekt, welke deeze dieren in

den

den maag, of darmen maaken: maar begrijp ook niet eene, dat zy dieren, de watervaten en der zelver begintzelen in den lever, schoon in de watervaten zelfs niet zijnde, kunnen breeken en schenden: zynde, voor my, eene zeekere waarheid, dat het zaad, of de eyerkens van deeze en andere dieren (UE. zie hier op het 12de: en 13de: blad, in het geschrift van Mr. STEENEVELD) met het gijl, onder het bloed, met het bloed in den lever (ten opzichte van deeze dertiens in het bizonder) voorts in deezen alleen in de wegen en werktuygen van den gal kunnen komen, blijven, voortreelen en alzoo de gebuurdeelen scheuren en verbreeken.

Zy huysvesten eerstelijken niet, in de bloedvaten in het algemeen, noch ook in die van den lever, in het bizonder, als niets hebbende (ik zonder eeniger maate den poortader uyt) waar in en door zy van de algemeene bloedvaten, weezentlijken, verschillen. Ik zegge niet in de bloedvaten, zoo, om der zelver, als, des bloeds en der bygemengder sappen gedurende, eygene en voortgaande beweeging.

Ten 2^{den}, niet in de watervaten, om de voorgemelde reeden, der zelver engte en geduurige afvoering van vocht, uyt eene naauwe naar eene wijder plaatze.

Ten 3^{den}, niet in de zenuwen, als zynde geene pijphölle deelen, wier eynden in de holte dergalbuyzen uyt- en open gaan.

Ten 4^{den}, niet in en tusschen het scheedvlies, den poortader en galpijpen omkleedende; sluytende het zelve alom zonder tusschenwijte en ook zelf geen opene

open oogen knippende , wollec tot die galbogen , waar in sy dieren alleen gevonden werden , doorgaen.

Ten 5de , ook niet tallich en in de plaatzen , alwaar slager en ader , na een onbepaalde takmaaking en overdoeling van der zilver strook en vooms uyt grotere in mindere spranken , in de godaant van een vlekje , by een komonde , de kieren maaken ; zynde ook deeze plaatzen zoo kleen en tot den overdragd van het bloed , als ook de scheiding des waters , aldus by uytneemtheid genoemd en ten dienste des voedzels , voert tot geduurige bewooging geschikt , is het niet te begrijpen , dat sy tot voortteeling van deeze dierkens zouden kunnen dienen .

Ten 6de , veel minder in het vlier , het welk den lever omkleed , ofte den strangader , en al in een band veranderd , ofte ook in het pees-en vliesgefestel het welk den lever aan het middelrif bindt : ik mocht dorhalven naar de reeden en uytmyane ervaring te mogen bestuiken , dat dese dieren alleen in de werktuygen , brijzen en vergaderplaatzen van den gal geteeld , vergroot en wedorein in hun geslacht vermeerderd kunnen werden . Toenoch verder bewijs van dit gestelde , dione ; terstijken , de overweeging , dat het zaad , de kuyt , of eyoren van dese dieren , met het olijachtige gedeelte des gijs in het hier mede bezette heeft , van het bloed in de werktuygen van den gal gebragt , aldaar kunnen aangezet werden en rusten , zynde de wanden dier velen altyd met een mylmachtig en traag bewoogen verbande vochtaigheid beladen : men doe hier by , dat

dat de gal niet ; gelijk het bloed , altijd in voortgaande beweeging is ; werdende des zelfs uytwendig vat , na tusschen des darmen vlezen een weinig heen gevoerd te zyn , met een kring van spiervezelen gesloten ; om naar vereysch , nu toe , dan open te kunnen zyn.

Ten 2de: waar men deeze dieren , of hunne eyren vind , zyn de galvaten in bulten uytgezet , hard en van verwe veranderd , hangende de dieren zelf zoo vast aan den vernoemden dikken gal , dat'er hunne licchaamtjens , nu al afgenoomen , nochtans alomme mede bezet zyn.

Ten 3de: het vocht , dat men hen ten monde en navel uytdukt , is het zelve , dan alleen wat dunner , daar zy in leeven en van welks zommige deelen zy gevoed werden : maar wat wonder ? ieder dier heeft zyn leefplaats en voedstof in het bizonder , naar vereysch van zyn gestel . Zeevisch sterft in zoet , riviervisch in zout water , een worm in de lucht een vogel in de aarde en zoo voorts . Wat wonder (zegge ik dan) is het , dat dit dier , nu in het licchaam van een ander dier gevoerd , alleen in zyn leefplaats en leefstof , of die'er meest mede overeenkomt , te weten in de werkuijggen van den gal en in den gal zelfs , leeft , groeit , teeld en gevonden werd ? derhalven achte ik het eene gantich ongegronde leerling , dat men , om wormen en andere gediertens uyt de licchaamen der menschen te drijven , hen alleen bittere geneesmiddelen moet geeven : want ook immers ziet men het tegendeel in zommige wormziektens : ten voorbeeldc zy tandpijn ; om wel-

(40)

ken te geneezen men honing, zwijker, of andere zoen te stoffe aan de bedurvene tanden brengende, daas door en mede wurmen uyt de zelve haald en aldus de ziekte geneest.

Om nu aan te wijzen, dat deeze en andere dieren in den lever en andere plaatzen en deelen der lichaamen zich onthoudende, de oorzaaken van zommige ziekten en hunne bygaande toevallen zyn, weete men in het algemeen, dat'er naauwelijken stoffen te noemen zyn, in welke somtijds geen dieren gevonden werden. Die hier van een kort begrip begeerd, leeze de aanteekening, door den Hr. PHILIPPUS SCHAS VAN LEEUWENHEIMB, gedaan en door het Hoogduijtsche konst genoodschap, in hunne verzaameling der aanmerkenswaardige gevallen, onder die van het Jaar 1670, op het 34de: en volgende bladen gebragt: maar om kort te zyn, weete men, in het bizonder, ik zwyge van andere schepzelen, dat'er in den mensch geene zoo vloedige, of zoo vaste deelen te noemen zyn (want eyndelijken behooren onze aanmerkingen in en omtrent andere dieren en stoffen, ten nutte van den mensch, te strekken) in en omtrent welke, de aldoorsnuffelende naastigheid, zederd weinige Jaaren (men prijze U E. voorbeeld) geene leevende dieren ondekt heeft.

Ik wil (als strijdende tegen de waarheid) niet beweren, dat men altyd toonen kan, dat in alle ziekten, jeukten, hair-endouwurm, zweeren en gezwollen, dieren en noch wel die, oorzaaken van de zelve zyn: naardien ik weer, dat men uyt zommige puystea een stoffe dringd, welke niets meerder gelijkt;

gelykt; doch niet minder, dan een wermicte is. Zie hier een aanteekening van gevallen en plaatzen der menschelike licchaamen, waar in dieren, wermen en andere gedrogjens, door mannen van oordeel en naastigheid gevonden zyn; want wilde ik een zaamenraapzel van de beuzelpraat, welke men op dit voorwerp zou kunnen vinden, omtrent deezer en anderer dieren wonderlijke vormwisseling, voortteeking, kragt van byten en booren te voorschijn brengen, ik zou den tijd, U E. kennisse van deeze zaaken en myn geduld te kort doen.

Wurmen zyn dan in het hoofd gevonden; zie de voornoemde Hoogduytsche dagregisters. 1ste: 100. 2de: Jaar. aanmerck. 147. en het Jaar 3. aanmerk: 414. 2de: 100. op het Jaar 9. en 10. aanmerk: 50.

Van veertig Maaywurmen, van een oude Vrouw, door de neusgaten gelooft, na een zwaare hoofdscheelpijn geleeden te hebben, spreekt P. BOREL-LUS, in zyn geschrift der zeldzaame waarnemingen, zoo in de naareeden, als de 19. en 39ste: aanmerking.

Op het herde herszenvlijs vondmen een worm, zoo FORESTUS verhaald; in zyn 9de: Brief, de 4de: aanmerking van het eerste deel.

Van diergelyke meld HILDANUS; in de eerste 100, de 16de; zynner aanmerkingen; als ook van *çenc door den neus gelooft*, als boven, de 8ste: aanmerk.

Wurmen der oogen doed ons PECHLINUS, in zyn 2de: B. de 35ste: waarneming, kennen.

Hoc de zelve door den neus uitgeworpen wierden,

leest men by FORESTUS , het 21. B. waarn: 26. van de 3de: verdeling. De hoogduytsche dagRegisters 2de: 100. het 3de: Jaar. aanm: 99. by TULP het 4. B. het 12de: hoofdstuk. P: BORELLUS , het 3de: 100. aanmerk: 45.

Hoe veel maal *wurmen* in de ooren gevonden werden , is te vinden , by de meergemeide hoogduytsche aanteekeningen , op het 3. en 4de: Jaar , waarn: 5. By FORESTUS , het 21ste: B. de 26. waarn: in het 12. B. waarn: 9. PLINUS , het 20.B. 14de: hoofdstuk: J. B. MONTANUS. waarn: 40.

Van *Tenopynwurmen* , spreekt PECHLINUS B. 2. waarn: 36.

Van *wurmen der tanden ziel's* , vind men een reeks gevallen aangeteekend , by de meermaal gemelde Hoogd: zie het Jaar 5. waarn: 192. het Jaar 9. en 10. waarn: 24 en 187. in de Deensche aanteek: het 5de: deel , de 108de waarn: LEEUWENHOEK. dat'er *wurmen* in het speegzel zwemmen , beschrijven , neffens de duytsche , op het 9: en 10de: Jaar in de 130de: aanteek: veele andere , zeggende HILDANUS in zyn eerste deel , de 59 aanmerk: dat een meenigte der zelvē in het tandvleesch huysvestende , de oorzaak des doods zyn geweest.

Uyt de ruggraat komen wormen , volgens het verhaal der duytschers , zie op het 2de: Jaar , de 10de: aanteek: PETRUS BORELLUS vindze op den Rug en noemt hen , naar de plaats , *rugwurmen* , het 1ste: deel , de 89de: waarn: niet alleen wormen ; maar *stakken* werden somtyds door braaken uyt het licchaam gewurpen: zie als boven , de duytsche 85de: waarn: in het

het eerste deel, van het 3de: Jaar. Onbepaald is het aantal der aanmerkingen, welke men vind van warmen tot moede uytgesprogen : als by voorbeeld, de Hoogd: spreeken van de zelve op het 3de: Jaerde 238te; op het zelve en het 4de: Jaar waarn: 36. en 80. in het 2de: deel, het 4de: Jaar, waann: 39. het 6de: Jaar, waarn: 33.

Van deeze, maar wat en langer, handeld FORESTUS, in het 21. B. de 26te: waarn. als ook ter zilverplaats, dat een oud man 'er 500. en een ander 300. hadde uytgespouwd.

Dat Maagwalging door warmen werd veroorzaakt, beweerden de genoegshooren van Kopenhagen, in het 5de: deel hunner aantekeningen, met de 34te: aanm:

Dat'er warmen zyn, die de darmen, zonder schade, doorbooren, stlicke de hoogdt. vast, op hun 5de: Jaar. de 45te: aanm: ook BONETUS in zyn 3de: boek van de genetik: der Noordisch: vol: de 16. verdeeling en aldus de 1de: aanm: dat wederom ande-rie, de zelve darmen doorboorende, den dood veroorzaaken, meld de zelve schrijver, in de 23te: waara:

Van een gehelbosch, of klomp van warmen, naa groote darmbyn, geloost, maakt HILDANUS ge-wag: in het 1st: deel, de 57te: aantek: van een stuk van een worm, door een vrouw geloost, 7. ellen lang. 2de: deel, de 73te: aanm:

Dat'er warmen mit den novel gedreven werden, leert ons FORESTUS, in zyn 7. B. waarn: 35. en de aantek: der 1st: verdeeling: wyders de Deentliche aantekenaars

(24)

teekenaars op het Jaar 1673. aanm: 74 dat de Maay-wurmen oorzaak van den druploop zyn. Zie hier ook op in het 3de: deel de 26ste: korte spreuk van HIPPOCRATES.

Wurmen vondmen ooit in een liefsch buyl, naar de getuygenis van de beroemde haogdt: zie op het 6de: Jaar, in de 12de: verdeeling, de 144ste: aanmerking.

Deeze dieren vind men in den long, het ribbervolds, hartezakje en andere deelen van den borst, gelyk dit, de deensche schrijvers in hun 3. deel de 56. en FORESTUS in zyn 21. B. de 26ste: waarn: verdeeling 3. hebben aangeteekend.

Ja zelf het hert is niet vry van wurmen, zie hier van de 13de: aanm: der duytschen op het 9. en 10de: Jaar.

Dat'er wurmen in de aderen zyn, beschrijft Jo: RHODIUS; de 6ste: aanm: hebbende de zelve ook in de liefschtakken ontdekt, zie de 61ste: aanm:

PETRUS BORELLUS, verteld van dierkens de welke de gedaante van een walvisch hebbende, in het bloed zich onthouden. Zie zyn 4de: waarn: in de 3de: verdeeling.

FORETUS wil, dat de koortszige menschen met wurmen bezet zyn, zie zyn 7. B. de 36^{ke}: waarn: het eerste deel.

KIRCHERUS, gelt hen als oorzaaken, of werktuy-gen van de pestziekte.

RHODIUS, maakt gewag van een overmaatige, groote worm en noemt hem de oorzaak van eene langdurige ziekte in den dood, in zyn 3de: deel de 6ste: waarn.

Enden 8

Waar

Waar HILDANUS en andere *wurmen* vonden, gelyk in de galblaas, pisblaas-en elders, is vooren gezegd: maar de H: duytsche vertoonen hen in de *nieren*, zie op het 3de: Jaar de 405. aanmerk:

Gelyk meest alle aanteekenaars van de voorvallen der ziekten, werk maaken, omtrent de pis hunne waarnemingen te berde te brengen, zoo zyn'er te veel om hen alle te noemen, die *wurmen* in de zelue gevonden hebben. Van hen allezy dan genoech, te noemen de H: duytsche op het 3: en 4de: Jaar, aanm: 156. het 3. J: waarn: 77. het 6. J: waarn: 31. PECHLINUS 2de: B. waarn: 18. de Deenen in hun 5de: stuk, waarn: 21. BONETUS in zyn voorgem: B. waarn: 33. TULP 2de: B. 43ste: Hoofdst: zie ook de hoogduytsche op het woord *Termites*.

Van *wurmachtig bloed*, met den pis geloost, meld BONETUS in zyn 34ste: aanm. de 29ste: verdeeling van het 3de: Boek, als ook van een diertje, vangedaante als een gulletie, leevende met de pis uytgewurpen, in de 35ste: aanmerk: noch van een worm door een zoogende vrouw ter blaaze uytgedreeven, in de 33ste: waarn:

De *wurmen* onthouden zich ook in den lyfmoeder, zie hier van de 7de: aanmerk: op het 9de: en 10de: en de 24ste: op het 8te: Jaar, verdeeling 2. in des zelfs scheede vindze FORESTUS; het 21. B. aanm: 37. in de nader aanteekeningen.

Van *wurmen in de beenen, den balzak*, van een *gezwel en blaasken vol wurmen*, melden de hoogduytsche aanteekenaars op het 3de: en vierde Jaar, de 173. waarn: ook op het 7de: Jaar, de 16de: waarn.

In schurft en de pokjens beschryftze BORELLUS, waarn. 72. D In

In puystra, pokjens en den gebroten stand des lichaams, RHODIUS, waarn. 64. verd. 3.

Van een geboet wormachtig man (och! was dit gebrek wat zeldzaam!) maaken de Deenzen een aantekening in hun 3de: stuk; waarn. 11.

Zwaare toevallen van mysten, toond HILDANUS, zammer. 96. gelyk BONETUS in zyn laatste, verd. 35. een geduurige voortbrenging van wormen van kindsbeen, tot eene hooge ouderdom. Van verouderde, verscheidene van gedaante, groote, kleine wormen en van andere dieren, zyn alom in alle deelen des lichaams aanteekeningen te vinden; zoo dan, zal nu het geschil, of liever de reedenkaaveling moeten zyn, of deeze dieren, die men toestaat, in de deelen der leevende menschelyke lichaamen, gevonden te werden, oorzaaken van ziekten en hunne bygaande gevolgen kunnen zyn, of niet en wel te meerder, om dat onder andere TH. KERKRING, een man, die in de ontleed-en geneeskunde eenen groeten naam verkreegen heeft, het zelve in twyfelprekt: wanneer zyn Ed: op het 177ste blad, in de 93de: zynner aanmerkingen, de onzekerheid des oordeels, het welk men van de dingen, door en by behulp van vergrootglazen, in de ontleedkunst, veld, poogt te tonnen: leydende deeze onzekerheid af, 1. uyt de kleenheid van het middepunt deezen gezichts; 2. uyt het veranderen der verwo; 3. uyt het beurtelings bezichtigen eenes zelvigen deels, dat, naamlyken, het geene nu gescheiden lykt, waarelyken vereenigd; ja een en lichaamlyken te zaamen gevoegd

is: maar naa zeeker vergrootglas en des zelfs maa-
ker B. SPINOSA zeer geprezen te hebben, voegd
hy'er deezo woorden by: door behulp van welk
myn verwonderlyk werktuyg, ik zeer verwonderly-
ken gezien heb, dat, naamslyken, de darmen, de
lever en al het wezen der andere ingewanden, met
een aneyndig getal van zeer kleene diertjens gevuld
zijn: dan iemand die overweegd, dat een huys, het
welk bewoond werd, schoon en helder is, maar doch-
thans door de geduurige onderhouding van de gec-
ne die het selve bewoonden, verft, zal mogen
twyfelen, of deeze dierkens, door hunne geduurige
beweeging, de selve bederven, of onderhouden?

Schoon my niet onbekend is, welke eene groote
ingang, geloof en vertrouwen, niet alleen by het
gemeene volk, maar tyder! ook by zommige aan-
ziende perzoonen, de ongegronde naamien van
ervaarenheid, voorbeelden verhaal van zoo genoem-
de gebeurde zaaken en wat des meerder zy, be-
komen en behouden hebben, zal ik echter nu
geen schrijvers tegengaan, noch aanhaalen, die
ziektens en hunne oorzaaken van wurmen en ande-
re dieren in 's menschen licchaam ontkennen, of af-
leyden: want, om zoo vryhertig, als eerbiedigly-
ken, myn meening te zeggen; ik meen, dat alle er-
vaaring, aantrekking en voorbeeld, nooit, of maar
eenigzants in het algemeen, toch nooit in het bi-
zonder, te passe komt.

Eerstelyken, men ziet nooit twee gevallen, wat
zag ik gevallen, men ziet nooit twee dingen, alsoom
overtreena. Op dien stelregel zeide ik eens en het
beklaagde zommige,

D 2

ELK

**ELK DING IS GODDELYK , OM
'TE EUWIG ONDERSCHEID.**

Men passe dit op de geneezkunst toe en voor myn gedachſen zullen de tyd des Jaars , tyd des leevens , kunne der lyders , wyze van leeven , plaats der gebreeken , zwaarder , of minder kragt der ziekteen des gebfeks ; voorts noch vele andere omstandigheden , tegen de evenreedenheid en toepasselykheid van een aanmerking , op een ander voorval , pleiten .

Ten 2^{den}: vind men weinig menschen en noch minder geneezheeren en heelmeesters , die hunne misslagen , ten nutte van hunne eyennaasten , willen , of durven bekennen .

Ten 3^{den}: het gebeurde nu, dat men naa reedelyk onderzoek , twee zeer naar overeenkomende gevallen aantrof : zoo vraage ik (my dunkt met reeden) beslyt men daar reedelyken een onwenderspreekelyke waarheid en gevolgelyke wet , van altyd gebeuren en van altyd als eerst te moeten doen , uyt ? Ik meeneen.. Men doe hier by , dat :

Ten 4^{den}: geen mensch in de geneez en heelkunst moet , noch mag aangaan op getuygen ; ging dit door en was alles waar , daar men getuygen toe kon vinden , zoo waaren eerlang al de wonderwerken , welke ooit de Pausgezinden ter versiering van hun kraam uytdochten , waar gemaakt : ging dit door , zoo zou men op de getuygenis en verzeekering van een verschrikt , of onkundig mensch duyzend zotteren , voor waare zaaken , moeten aannomen en quak-zalvers

zalvers den prijs , boven wijze geneezheeren en verstandige heelmeesters , behalen.

Ten 5^{den}: Wat geloof is 'er toch veel aan het verhaal van zaaken te slaan , by welken de menschen , naer zy de zelve verhaalen , nut , of schaade behalen. Wat doed meenig mensch en zeeker wat meenig geneezheer om voordeel niet ? te zeggen (toch met een te liegen) ik heb deeze van doofheid , met dit instrument , die van de vallende ziekte , met dat medicament , geneezzen , gaat wel ; tot dat men die geneezene luyden zoekt en al heel niet , of wel het tegendeel in hen bevind. Kortom ik houde my aan de regelmaat van reeden , de zelve , zoo veel ik kan , gebruykende , my van mynne uytterlijke zinnen en der zelver hulpmiddelen dienende , gelijk van een bode , tot een brief ; een werktuyg , tot het werk , het licht , tot zichtbaar onderscheid , der in zich reeds onderscheidene dingen en zoo voorts : vaststellen dat alle ziekten (ik zwyge van uytwendiglyken toegebrachte schaade) in de vloedige deelen eerst , ten 2^{den}: in de buyzen , waar door de zelve vloeyen en ten 3^{den}: in de deelen , waar in de zelve werden gevoerd , te vinden zyn : dat wyders , meerdermaalen dan men denkt , dieren , oorzaak van deezer driet deelen quaade gesteltheid , hindernis in beweeging en der zelver gevlogen zyn ; ontkennende wel uytdrukkelijken , dat het bloed en de gal gemaakt , of doot gesteld zyn , gelijkerwys hen veele beschryven. Gemeenlijken hebben het deeze deelen en stoffen gedaan , gemeenlijken werden zy en hun quaade gesteltenis , de oorzaaken van ziekten genoemt . Het eerste

(30)

is' er te veel , of te weinig ; nu te zout ; dan te lym-
achtig ; nu te wrangzuur ; dan te waterachtig , nu
te dik , dan te dun . Het tweede te veel , of te wei-
nig ; te taay , of niet taay genoech ; te bitter , of niet
bitter naar behooren , nu te naauw , dan niet naauw
genoech met het bloed verbonden en vermengt ; nu
aangebrand , dan niet genoech gekookt . Al deeze
praat kan door den beugel en waarom niet ? de *visite*
krygt 'er zyn beslag , zyn *forma* en de quakzalvende
visitateur zyn geld door . Die het af beeldzel van zoo

EEN RAADSHEER MET EEN P, IN 'T MIDDEN, OF VOOR AAN,

by letterschildery ; wil zien , leeze de 7de: zeedeprint
van den Heere van ZUYLICHEM : maar menge on-
der dien hoop , geen braave en geleerde mannen ,
die het spoor van reeden en betaamen houdende ,
God en menschen , om hunne wijsheid en dienst van
eere , aan hunne lydende evennaasten , ter goeder
trouwe besteed , aangenaam zyn . De zulke weeten
uyt de gedaante , het maakzel , de beweeging , dat
het bloed niet zout , niet zuur , de gal niet aange-
brand , niet waterachtig kan zyn ; dat de by-en-toe-
menging van andere , geen deel van weezzen , of in
zich veranderd : de zulke zocken geen oorzaaken van
ziektens in vochten en werktuygen , die ter plaatze ,
daar men het begin van de ziekte steld , niet zyn ,
of ooit waaren : de zulke zullen kunnen en willen
begrijpen , dat dierlijens , al zien zy de zelve by geen
duyzenden en juyst vaademen en voeten lang en dik ,
noch

noch altijd ten neare en ooren van de lijders en lijken uytkruypen, den mensch, in welke zy zyn, ziekten en schaaden kunnen toebringen: ja wel toestaan, wyl men in alle deelen des licchaams dieren kan vinden, dat zy ook in alle deelen des licchaams ongemakken kunnen veroorzaaken en waarschynnelijken veroorzaaken.

Ik vondt ooit en altijd, meerder werk in het onderzoeken en kennen der ziekten en hunne oorzaaken, dan om de zelve, gevonden hebbende, te geneezen, of te hulpe te komen: ja zie de zaaken, welke men meermaalen als oorzaaken van iets steld, voor der zelver gevolgen en uytwerkzelen aan. Zoo noemt men een watergezwel in den buyk, een zweer in de long, of lever, een buyl in de liesch en zoo voorts, wanner men de zelve in de lijken vind, de oorzaaken van de ziekte en den dood; zonder te denken, dat de zelve de gevolgen van vooraf gebrookene, verfloppe, of anderzints beschadigde pijpen en verhinderde beweegingen eeniger vochtentzyn, zonder te onderzoeken waardoor, in welke plaats, wanner, op wat wyze deeze zyn geschied, of hebben kunnen geschieden. Hier door komt het, dat men, tot een en zelve gebrek, den een geneez-middelen vol vluchting zout, den ander, welker zaamenstel aarachtig en vast is, ziet gebruiken: maar hier van breeder, by andere gelegenheid, om niet te wijd van mynneschrijfstof te gaan. Ik heb, immers zoo ik meen, genoech getoond, hoe sommige diertjens in de licchaamen der menschen komen, de wijze nu, op welke zy de zelve kunnen beschadigen, pijnigen,

ver-

verwoesten en aldus oorzaaken van ziekten en hunne toevallen ; ja den dood zyn ; verbeelde ik my te zyn , dat deeze dieren , welker duyzende somtijds by een gevonden werden ,

Eerstelijken de deelen , waar in sy huysvesten , boven maaten uytspannen , zoo door den aanwas van hunne licchaamtjens , als door de vermeerdering van hun geslacht.

2^{den}: Met in en door deeze deelen te bijten , aldus de zelve te verbreeken , verliezende daar door die werktuygen hun gebruyk in het geheel , of ten deelen.

3^{den}: Met in en door pijpen en plaatzen te booren en zich te wringen , wier tedere zaamenstel hier door in lyen geraakt.

4^{den}: Door broeying der zappen , als sy , naamelijken , den voort-en uytgang der zelve beletten en hinderlyk zyn.

5^{den}: Met de vochten , zappen en stoffen , welke ten voedzel en wasdom , of bereiding en ten dienste van zommige deelen geschikt zyn , tot hun voedzel en wasdom naar zich neemen.

6^{den}: Met hunne vuylicheden , cyeren , jongen , verstuvene licchaamtjens tusschen en in de deelen te werpen , wier beweeging aldus verhinderd zynde , quaade gevolgen met zich sleept.

Hier waaren meerder wijzen van beschadigen by te doen , maar ik vertrouwe dat deeze genoech zullen zyn , om een denkbeeld van noch andere te maaken.

Die nu een middel weer en gebruykt , het welk , zondet leed aan de deelen des licchaams te doen , deeze dieren ,

dieren, humme knaaging, kruyping en wat des meerder boven genoemd is, dood, vooikomt, of wel de zelve leevende ten lyve uytwerpt, gaat, ten deezen opzichte, in zyn voorschift en geneezing zeker: maar men stonde nu al toe, dat de ongeregeldheden der vloeybare deelen en alzoo die van het bloed en daar bygemengde stoffen, het zy de wanorder in der zelver geslechtheid, of beweeging geslecht werde, oorzaaken van zommige ziekten en hunne gevlogen kunnen zyn, zal daarom onreedelyk genoemd werden? te willen bewyzen, dat ook dieren in de zelve gemengt; ja in de vaste deelen gevonden werdende, oorzaaken van zommige ziekten en hunne gevlogen kunnen zyn: van het eerste kan men meerder woorden, van het tweede daadelyker bewyzen voorbrengen, derhalven was het wel betaamelyk, dat de menschen, die alom en alleenlyken op hunne ervaaringen steunen, door het tweede, naar het geene zy wel eerst behoorden te zoeken, te weten, de reeden, zich geliefden te laten leyden.

Ik zou wyder nu van de bovengecyschte geneezmiddelen in het algemeen en bizonder spreken, vreesde ik niet alreeds de wet van bescheidenheid, het opschrift van deeze verhandeling en de bepaaling van een geschrift, alleen tot een oogwit geschikt, overtreden te hebben: houdende, naamelyken, ~~ur~~: te lang van zyn bezigheden en met zaaken op, welke eygentlyken tot zynne oefening niet behooren: rekkende de redenering langer, dan wel de naam van een brief vereyscht en in de zelve andere zaaken, by mynne ervaaringen, omtrent deeze diert-

(34)

jens genoomen, voegende; maar dit alle zal UE: en, elk, die ooit de moeite mag neemen van dit geschrift te lezen, wel kunnen ten besten duyen, wanneer by in zal zien, dat ik dit alleen ten nutte van de geneeskunde en ten spoore van yverige onderzoekers der noch verborgene kennisse veeler zaaken, welker getal voorwaar onbepaald is, gedaan heb; zulende ook, ter eerster gelegenheid, UE: mynne gedachten, aangaande de buyzen, de Trompetten van FALLOPIUS genoemd en andere daar omtrent gele gene deelen, over welke UE: my. de cere doed van te schrijven, gedienstelyken voordragen.

Leyden den 21ste Maart,
in het Jaar 1698.

CPSIA information can be obtained
at www.ICGtesting.com

Printed in the USA
LVIC042139220312

274415LV00005B

* 9 7 8 1 1 0 4 6 2 6 6 6 2 *

Kessinger Publishing's® Legacy Reprints

Thousands of Scarce and Hard-to-Find Books

- Americana
- Ancient Mysteries
- Animals
- Anthropology
- Architecture
- Arts
- Astrology
- Bibliographies
- Biographies & Memoirs
- Body, Mind & Spirit
- Business & Investing
- Children & Young Adult
- Collectibles
- Comparative Religions
- Crafts & Hobbies
- Earth Sciences
- Education
- Ephemera
- Fiction
- Folklore
- Geography
- Health & Diet
- History
- Hobbies & Leisure
- Humor
- Illustrated Books
- Language & Culture
- Law
- Life Sciences
- Literature
- Medicine & Pharmacy
- Metaphysical
- Music
- Mystery & Crime
- Mythology
- Natural History
- Outdoor & Nature
- Philosophy
- Poetry
- Political Science
- Psychiatry & Psychology
- Rare Books
- Reference
- Religion & Spiritualism
- Rhetoric
- Sacred Books
- Science Fiction
- Science & Technology
- Self-Help
- Social Sciences
- Symbolism
- Theatre & Drama
- Theology
- Travel & Explorations
- War & Military
- Women
- Yoga

Download a free catalog and search our titles at: www.kessinger.net

ISBN 1104626667

A standard linear barcode is positioned vertically. Below the barcode, the ISBN number "9 781104 626662" is printed.